

שיעור ז: שיטת הרא"ש והרשב"א

דף ב ע"א

תוכן:

- א. חילוק הרשב"א בין הוצאת ממון להפקעת ממון
- ב. עמדת תוספות והרמב"ן ביחס לחילוק הרשב"א
- ג. הבנה שונה בחילוק הרשב"א
- ד. דיון בקטע מוקדם ברשב"א
- ה. בירור דעת הרא"ש בגט לא מקוים - האם מתיחס לחיישינן או לטענינן
- ו. מחלוקת הרא"ש והר"ן אם גובה כתובתה בגט לא מקוים
- ז. גביית כתובה מהלקוחות לשיטת הרא"ש

מקורות לשיעור:

הרשב"א לדף ט בד"ה "ואם יש עליו עוררין"
הרשב"א בדף ט על המשנה בד"ה "המביא גט מא"י"
הרא"ש בסימן ח וב'קרבן נתנאל' אות נ
הר"ן בדף ג מדפי הרי"ף ד"ה "אלא"
המאירי לדף ט ע"א על המשנה בד"ה "ולענין סוגיא זו"
שו"ת הרשב"א אלף קעא
ריטב"א בדף ט על המשנה

א. חילוק הרשב"א בין הוצאת ממון להפקעת ממון

הרשב"א לדף ט בחידושיו על המשנה שלנו, ג"כ מביא את שיטת תוספות שדייקו ממשנתנו שהבא להיפרע מנכסי חברו שלא בפניו או מהיתומים או מהלקוחות בשטר שאינו מקוים גובה, אך דחה את דיוקם וכתב: "ומה שדקדק רבינו זצ"ל ממתניתין דהכא - אינה ראייה, דשאני הכא, דדילמא משום עיגונא אקילו ביה, וא"נ שאני הכא דלא מגבינן מיניה דבעל מידי אלא אפקועי ממונא, ושמא בהפקעת ממון לא מצרכינן ליה לקיומי שטריה אלא אם בא בטענת בריא".

יש לעיין בתירוצו השני של הרשב"א למה הוא מתייחס, ונצמד בשתי דרכים.

הבנת הרשב"א כהתייחסות לזכויות הממון

בסוף השיעור הקודם כשעסקנו בדברי הרמב"ן והר"ן, העלינו את בעיית הזכויות הממוניות שיש לבעל באשתו ושאותן מפסיד הבעל בגירושה, והעלנו אפשרות שלזה בא התירוצ השני שברמב"ן ובר"ן.

ניתן לומר שהרשב"א ג"כ בא לענות על שאלה זו, מדוע לא נחשוש לזיוף הגט בגלל חלק הממון שפוקע ע"י הגירושין, שהרי יש לבעל זכויות ממוניות באשתו כמעש"י וכדו', שהרי מדברי הרשב"א רואים שהחילוק אינו מצד זה שבאשה אין דין ממון, הוא אינו כותב שאשה זו אינה ממונו של בעל, כי אף שנכון שאשה אינה ממונו של בעל, אולם כל זה בנוגע לעניין היתר איסורה, להתירה להנשא לאחר, אולם עדיין שייך לדון לגבי זכויות הממון שלו שפוקעות בגירושין, ולזה תירץ הרשב"א שהחילוק הוא בין **לגבות** ממון לבין **להפקיע** ממון, ועניינים אלו שמפסיד הבעל בגירושה, הם רק הפקעת זכויות ממוניות ויש חילוק בין הזדקקות ב"ד לכך **שלא יקחו** מאדם שלא כדין לבין **הפקעת** זכויותיו.

הבנת עניינים נוספים לפי"ז

לפי זה, ניתן להבין אף את המשך דברי הרשב"א שדן לגבי שובר שאיננו מקויים שמוציא נתבע מול יתומים הרוצים לגבות ממנו ע"י שטר, וכתב שאין גובים ע"י השטר ולא חיישינן שמא השובר מזויף, למרות שעסקינן שם בדין ממון, ומדוע? להנ"ל, מכיוון שאין השובר משמש לגביית ממון אלא להיפטר מממון לא חיישינן.

לפי תירוצ הרשב"א לא יקשה מדוע המביא גיטי עבדים בא"י אין צריך לומר בפ"נ ול"צ

לקיימם, אף ששחרור עבד הוא דין ממון, אולם כנ"ל, זה אינו גביית ממון אלא הפקעת ממון, שפוקעת רשות האדון מעבדו, לכן לא חיישינן.

ב. עמדת תוספות והרמב"ן ביחס לחילוק הרשב"א

דעת הרמב"ן בעניין

והנה ראינו שהרמב"ן כאן כתב בתחילת דבריו: "שבוודאי כל הנפרע שלא בפניו ומן היורשים ומן הלקוחות צריך הוא לקיים שטרו, דאפוקי ממונא לא מפקינן בלא שטרא דמקויים", היה נראה שהרמב"ן לכאורה סובר כחילוק הרשב"א שלא חיישינן אלא רק כשבא להוציא ממון ע"י השטר.

א"כ לפי"ז כבר לא נצטרך לומר שהרמב"ן בתיורוצו השני בא לענות על שאלת הפקעת הזכויות הממוניות, כדרך שביארנו בסוף השיעור הקודם, שהרי מלכתחילה לא התקשה בזה כלל כיוון שאינו הוצאת ממון אלא הפקעת ממון.

אולם א"כ צ"ע מדוע בשובר חלק הרמב"ן על הרשב"א, כמו שראינו בתשובתו, הרי בשובר אין זה להוציא ממון?

לכן נראה שאין כוונת הרמב"ן כאן לחילוק הרשב"א, אלא כמו שביארנו אותו בשיעור הקודם ש"אפוקי ממונא" מציין את אותם הנושאים בהם צריכים פסק בי"ד כדי לבצעם, וכל ענייני ממון, אף שאינם מוגדרים כ"הוצאה" אלא כ"הפקעה" זוקקים פסק בי"ד.

ראיה נוספת, מעבר לעניין השובר, שאין כוונת הרמב"ן לחילוק הרשב"א היא מעצם זה שלאחר שהרמב"ן אמר את חילוקו הנ"ל עדיין נזקק לתרץ מדוע בגט אשה לא חיישינן וזה בגלל ש"אין אשה זו ממונו של בעל", והרי אף אם הייתה ממונו, מ"מ רק הפקעת רשותו יש כאן ולא גביה מהבעל.

דעת תוספות בעניין

עכ"פ, בדעת הרשב"א שלמד כנ"ל, ניתן אף להוסיף שגם תירוצו הראשון, שהוא כתירוצ' תוספות אצלנו, "משום עיגונא", בא לענות על עניין הפסד זכויות הממון שלו, וא"כ אפשר לומר שאף תוספות מודים לכך שאשה אינה ממונו של בעל וא"כ לא שייך לומר לגבי גט 'טענינן' (כדרך שביאר הגרי"ז כי אין הבעל בע"ד) וכל דיון תוספות לעשות

'טענינן' היה אך ורק לגבי זכויות הממון שיש לו בה ולא לגבי התרתה לשוק, ואם נלמד כך יתכן שיודו תוספות שבעל אינו נחשב בע"ד לגבי שאלת הגירושין האיסורית ודלא כמו שלמדנו בהם בשיעור ה (אא"כ יסברו שעצם בעלותו על 'קניין-קידושין' דיה לעשותו בע"ד כפי שכבר הערנו בשיעור הקודם) אך העירני ידידי הרב אביעד וייץ שליט"א מכך שתוספות כתבו מיד "אבל בממון טענינן" משמע שעד כה כאשר דיברו על האשה לא דיברו על ממון, ויל"ע עד כמה מוכרח הדבר.

ג. הבנה שונה בחילוק הרשב"א

אולם, ישנו קושי להבין כך ברשב"א, שבא בתירוציו לענות על שאלת הפקעת הזכויות הממוניות של הבעל באשתו, שהרי הרשב"א לא הזכיר כלל את עניין מעש"י וזכויותיו בה (קושי שגם יהיה קיים בבואנו לבאר כך את תירוצם השני של הרמב"ן והר"ן).

מטעם זה נראה לומר שאכן הרשב"א מדבר על עצם התרת האשה לשוק, ויסוד דבריו הוא שניתן היה לומר שכמו שיש בעיה להוציא ממון בשטר שאינו מקוים (כמו שראינו בדברי הרמב"ן "דאפוקי ממונא לא מפקינן בלא שטרא דמקויים") כך יש בעיה להוציא אשה מבעלה, ושלא רק הוצאת ממון אלא גם הפקעת ממון מחייבת את ב"ד להזדקק לדבר, דגם הפקעה תיכלל בכלל "להוציא", דסו"ס הוא מפסיד ממון, ע"ז אומר הרשב"א שההלכה של "חיישינן" היא שלא ניתן להוציא בדווקא ע"י השטר, אולם באשה אין נכון להגדיר שאנו מוציאים אשה, אלא רשות הבעל פוקעת וממילא על זה אין דין 'חיישינן'.

גם לפי הבנה זו לא קשה משטר שחרור עבד, דגם שם אף שאמנם הוא ממון האדון, אולם הנידון איננו הוצאה מהאדון, אלא אם פקעה רשות האדון ועל הפקעה איננו אומרים 'חיישינן'.

ד. דיון בקטע מוקדם ברשב"א

והנה הרשב"א שם בדף ט על המשנה בד"ה "המביא גט מא"י א"צ שיאמר בפ"נ ובפ"נ" כתב: "כלומר ומשיאין אותה על פי גט זה אע"פ שלא נתקיים עדיין, דהא לא מחזקינן ליה במזויף ועדים נמי מצויין לקיימו, הילכך לא חיישינן ליה כלל ומשיאין אותה לכתחילה דאשה דייקא ומינסבה...".

כבר בפיסקה זו דן הרשב"א מדוע לא 'חיישינן' על גט אשה שאינו מקוים. ראשית, רואים

שהרשב"א שדן בקטע זה מצד 'חיישינן' ולא מצד 'טענינן' (אגב, בהמשך הקטע הבא לא כ"כ ברור ברשב"א אם דן מצד 'טענינן' או מצד 'חיישינן' עיי"ש היטב ועיין לקמן) אכן קובע דברים אלו כבר על הרישא דסיפא של המשנה "המביא גט בא"י אי"צ לומר" ולא מחכה להמשך "אם יש עליו עוררין" שלא כתוספות והרמב"ן והר"ן שהמתינו לשם כי דיונם היה על 'טענינן' (ברמב"ן ובר"ן התחילו את דיונם בשיטת התוספות שהביאו, שדנו גם לגבי 'טענינן') וכמו שביארנו את הקשר בין הדברים בתחילת שיעור ה ואין מקום לכפול הדברים.

שנית, הרשב"א כאן מבאר מדוע לא חיישינן בגט אשה והוא בגלל שאשה דייקא ומינסבה, למעשה זה היה התירוץ השני של הרמב"ן והר"ן וצ"ע מדוע בקטע הבא ברשב"א, בו עסקנו לעיל, שבו שב לדון באותה השאלה ביתר אריכות, לא הביא ג"כ תירוץ זה שהוא עצמו אמרו, אלא הביא רק שני תירוצים אחרים? צ"ע.

כתב הרשב"א: "ומשיאין אותה עפ"י גט זה אע"פ שלא נתקיים דהא לא מחזקינן ליה מזויף וכו' הלכך לא חיישינן ליה כלל ומשיאין אותה לכתחילה דאשה דייקא ומינסבה", מלשון זה נראה שלמד כתוספות ששטר שאינו מקויים נידון כמקויים ללא ערעור ודלא כרמב"ן והר"ן.

אין לפרש שמה שסבר שמיאין אותה לכתחילה זה בגלל "דייקא ומינסבה" ולומר שכוונתו שזו נאמנות מצ"ע, ולא שהשטר נידון כמקויים, דא"כ למה הוצרך למצוא טעמים למה לא טענינן מזויף וכן למה זו לא תהיה סיבה לגבות כתובה כמו ב"מת בעלי", וזו סיבה שגם בדברי הרמב"ן והר"ן לא נפרש זאת כנאמנות מצ"ע.

עכ"פ לפי"ז נראה שהרשב"א למד כתוספות ולא כרמב"ן ולפי"ז דיונו יהיה על "טענינן".

ה. הרא"ש - מתייחס ל'חיישינן' או ל'טענינן'?

הרא"ש לדף ט בסימן ח כותב: "... אבל בלא ערעור דבעל מותרת להנשא ולא חיישינן לזיופא לפי שהבעל אינו חשוד לקלקלה בידי שמים כדפרישית לעיל והיא נמי לא תזיף לקלקל עצמה..."

מה היה הנדון של הרא"ש?

הנה גם מצד הלשון וגם מצד תשובותיו נראה ברור ששואל מצד 'חיישינן' ולא כתוספות.

משמעות לשונו, כאמור, היא שדן מצד 'חיישינן' שמא הגט מזויף, וא"כ למרות שאם הבעל יערער יתעורר חשש מזויף, אולם כל עוד לא בא, אנו לא חוששים שהגט מזויף מאותם שני טעמים שכותב.

אולם אם שואל מצד 'טענינן' כתוספות, ולפי"ז נצטרך לבאר את לשונו ב'חיישינן' כחיישינן בגלל 'טענינן' וכך באמת עלה מדברי הרא"ש בתוספותיו שהתחיל ב'חיישינן' ולא ב'טענינן' ואח"כ עבר לדון ב'טענינן', דאם נעשה להם 'טענינן' אז ממילא נחשוש, אזי עדיין לא מובן מה עונה, דבשלמא תוספות תירצו דמשום עיגונא אקילו ולכן לא טוענים, אולם מדוע העובדה שהבעל והיא אינם חשודים לקלקלה תהיה סיבה שלא לטעון?

והיה ניתן לדחוק ולבאר בכוונתו שטעמים אלו שכתב באים להסביר למה אין זה שכיח לזיין גט וכעת ממילא התשובה היא שמילתא דלא שכיחא לא טוענים.

היינו, מה שכתב דאין חשוד לקלקלה, אין זה טעם למה הגט לא נידון כמזויף, אין זו הוכחה ובירור קיום, דאם זו באמת הוכחה למה לא גובה מלקוחות? (לקמן תירצנו זאת גם אם נלמד שדן מצד 'חיישינן') אלא זו רק סיבה למה לא חיישינן **לטעון לו מזויף** אך צ"ל שלגבי גוף הגט, סבר הרא"ש כתוספות שנחשב כמקוים גם מדרבנן, וצ"ל שמ"ש הרא"ש שלגבי לקוחות ויתומים חיישינן לזיופא כוונתו לטענינן מזויף.

והנה אם אכן הרא"ש התייחס כאן לשאלת ה'חיישינן', הרי שסובר כרמב"ן ודעימיה בעניין תקנת שטרות - דלשטר לא מקוים הרינו חוששים שמא הוא מזויף אף ללא טענה מולו, ודלא כשיטת תוספות.

דבר זה יתיישב עם דברי הטור שהבאנו בשיעור ו שלדידו כל שטר שאינו מקוים הוא חספא בעלמא ולא רק שטר שאיתרע בנפילתו כפי שביאר 'בית הלוי' בדעת תוספות, אולם בפשטות לא יתאים לדבריו בתוספותיו כאן, שדנו בהם בשיעורים הקודמים.

ו. האם גובה כתובה בגט לא מקוים - מחלוקת הרא"ש והר"ן

והנה הראשונים כאן דנו האם בגט ללא קיום, כמו שיכולה האשה להינשא כך יכולה היא גם לגבות כתובה, שהרי מדרש כתובה אומר: "כשתינשאי לאחר תיטלי" (שהבעל מחייב א"ע שאם תהיה נאמנות שמספיקה כדי להתירה, תהיה מספיקה גם כדי שתגבה כתובה)

ואומר הרא"ש בהמשך סימן ח: "... אבל לענין פרעון כתובה נחתינן לה לנכסיה דכיון דשריא להנשא גביא נמי כתובתה מבני חורי, דמספר כתובתה נלמד לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי".

לעומתו הר"ן בדף ג מדפי הרי"ף ד"ה "אלא" באמצעו אומר: "אבל אם נישאת בגט כשר שהעיד שליח שבפניו נכתב ובפניו נחתם נפרעת כתובתה מן הלקוחות, דכיון דהימנוה כבי תרי להתירה לינשא אף היא נפרעת מכתובתה, דמספר כתובה נלמוד שכך כתב לה לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי, אבל כל שלא אמר בפני נכתב ובפני נחתם אינה גובה מן הלקוחות שהרי לא התירוה בי"ד לינשא אלא שאם נישאת אין מוציאין אותה אא"כ בא הבעל ועירער, וכל כה"ג לא קרינן בה 'לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי' כיון שבעלה הראשון יכול עדיין לערער עליה..."

א"כ, לדעת הר"ן כל עוד השטר לא קוים אינה גובה כתובתה שהרי לא התירוה בי"ד לינשא, אלא שאם נישאת לא מוציאים אותה, ובכה"ג לא מיקרי "כשתנשאי לאחר" (אגב, הר"ן והרמב"ן אומרים שמיידי שהוציאה גט ואין עימו כתובה ויל"ע מדוע אם תוציא כתובה הדין יהיה שונה, הרי הגט צריך להעיד על הגירושין כדי שתוכל לגבות כתובה!)

מהו שורש המחלוקת בין הרא"ש לר"ן?

הבנה א

נראה שהרא"ש שסבר שיכולה לגבות כתובה מצד מדרש כתובה, כי אכן מתקיים כאן "כשתנשאי לאחר", סבר כתוספות ששטר ללא קיום יש בו 'נחקרה' אף מדרבנן בלא שיש טענה מולו, וא"כ יש בגט דבר ברור ובי"ד מתיר לה היתר גמור להינשא ויש כאן "כשתנשאי לאחר".

לעומ"ז בדעת הר"ן ראינו בסוף השיעור הקודם שעיקר התירוץ בר"ן היה "אנן לא מנעינן לה" (מילים שלא היו להם פשר לפי הסבר הגרי"ז בר"ן) ואילו "אין אשה זו ממונו של בעל" הם רק הסבר לכך מדוע איננו צריכים לתת פסק ברור כדי שתוכל להנשא (ולא עיקר התירוץ כגרי"ז) ואין ההיתר מוחלט כפי שהארכנו לבאר שם.

ההבנה ששיטת הר"ן נגזרת משיטתו בהבנת ההיתר כאן, כתובה כמעט מפורש בדברי

הר"ן: "אבל כל שלא אמר בפ"נ ובפ"נ אינה גובה מן הלקוחות שהרי לא התירוהו בי"ד לינשא אלא שאם נישאת אין מוציאין אותה", כיו"ב בריטב"א שם בדף ט: "...אבל כשנישאת בגט שאינו מקוים לא קרינן בה לכשתינשאי וכו' דהא אינה נישאת בדין בגט זה כיון שאינו מקוים... אע"פ שאין בי"ד מכריחין אותה לצאת...".

נראה שגם הרא"ש מצריך פסק בי"ד אלא סבר שבאמת יש פסק שמתיר לה, וזה יובן אם הרא"ש ילמד כתוספות שניתן לגבות בשטר לא מקוים ללא דין 'טענינן', וא"כ בי"ד פוסקים שהיא מותרת לגמרי אלא שכשיהיה ערעור ישתנה הדין, אך האפשרות שיש לבעל לערער איננה גורמת שאין היתר גמור, ואילו הר"ן לומד כרמב"ן שיש חשש על השטר שהוא מזויף ולכן בי"ד לא פוסקים שמותרת.

לפי"ז שורש מחלוקת הרא"ש והר"ן נעוץ בשאלת תקנת קיום ע"י חז"ל, כפי שהרחבנו בזה בשיעור הקודם, וייצא ששיטת הרא"ש תהיה כשיטת תוספות שללא טענה מול השטר הרי השטר בחזקתו ולכן ההיתר להנשא הינו היתר גמור.

לפי"ז נצטרך לבאר את תחילת הסימן הנ"ל ברא"ש שכוונתו בדיון אם 'חיישינן' שהגט מזויף הינה בעצם אם 'טענינן' וה'טענינן' הוא זה שיוצר את ה'חיישינן' כפי הדרך השנייה שביארנו ברא"ש בסעיף הקודם.

הבנה ב

אם נרצה להמשיך וללמוד בדברי הרא"ש בתחילת הסימן כפי ההבנה הראשונה שהעלנו בדבריו, שדן רק בנושא ה'חיישינן' כי למד בגדר התקנה כרמב"ן והר"ן, הרי שלא בזה תהיה מחלוקתם, כי הרא"ש כר"ן ילמד שאין ההיתר יכול להיות מוחלט שהרי הגט אינו מקוים.

אזי נצטרך לבאר שחלקו בשאלה מה מובן "כשתנשאי לאחר", האם די בכך שנישאת בפועל אף שאין פסק בי"ד שמתיר לה להנשא, כך יסבור הרא"ש, או בעינן להיתר בי"ד להינשא, כך יסבור הר"ן.

דהנה מצאנו בדברי המאירי שכתב כך: "ויש לפקפק בה אף לענין מנה מאתים שאם כן אף בנישאת מאליה ובלא בפני נכתב הרי נישאת והיה לך לומר כן". המאירי טוען שמצד 'מדרש כתובה' הרי שגם כאשר נישאת בגט לא מקוים היה מקום שתקבל כתובה והוא קורא למצב זה שנישאת ללא קיום, "נישאת מאליה", נראה בדבריו אלו כמו שהסברנו

בר"ן ואומר המאירי שמתקיים "לכשתינשאי לאחר" כיוון ש"הרי נישאת", היינו, כיוון שבפועל נישאת יש מדרש כתובה וא"כ נבאר שהרא"ש למד כדרך זו.

אמנם לשון הרא"ש: "אבל בלאו ערעור דבעל מותרת להנשא" או "דכיון דשריא להנשא" מורה יותר כהבנה א שהעלנו.

בין הר"ן לרשב"א

והנה בשו"ת הרשב"א סימן אלף קעא אומר: "שאין אנו למדים מספר כתובתה לכל שהיא נישאת אלא דוקא לנישאת לחלוטין רוצה לומר מי שאין מעכבין בנישואיה ערער של ספק... באומרת מת בעלי... לפי שבענין זה התנאי קיים לחלוטין שהרי היא נישאת כאילו ידענו בבירור שמת הבעל כי לולי שדקדקה האשה וידעה כן בבירור לא היתה נישאת... ולפיכך מגבינן לה ונלמוד מספר כתובתה אבל זו שהביאה גיטה מא"י ולא אמרה בפ"נ ובפ"נ אין היתר נישואה חלוט, שהרי אם בא הבעל וערער אוסרין אותה מספק עד שיתקיים גיטה בחותמיו וכל כיו"ב אין אני קורא בה לכשתנשאי לאחר שהרי זו אם בא הבעל וערער מספק אינה יכולה להנשא".

היינו, שאף שיש לאשה היתר להנשא, ונראה שבזה הרשב"א לשיטתו כמו שכתב בחידושיו לדף ט' ומשיאין אותה עפ"י גט זה אע"פ שלא נתקיים, דהא לא מחזקין ליה מזויף וכו' הלכך לא חיישינן ליה כלל ומשיאין אותה לכתחילה דאשה דייקא ומינסבה", אולם כיוון שאין ההיתר מוחלט שהרי אם יבוא הבעל ויערער אסורה להינשא, אין מתקיים 'מדרש כתובה'. לכאורה גם הר"ן כתב כרשב"א שכן כתב: "וכל כה"ג לא קרינן בה 'לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתב ליכי' כיון שבעלה הראשון יכול עדיין לערער עליה", אולם קשה לבאר כך בר"ן שהרי הוא סבר שאין היתר מפורש אלא רק "לא מנעינן לה"!

לכן צ"ל שדברי הרשב"א שונים מדברי הר"ן, שאף שג"כ מזכיר את העובדה שהבעל יכול לערער, אולם הר"ן מזכיר זאת רק כסימן לכך שאין היתר מפורש שהרי עדיין אין בירור, וראה לכך מביא הר"ן מכך שהבעל יכול לערער, אולם לרשב"א העובדה שהבעל יכול לערער היא הסיבה לכך שההיתר חלש, ב"ד אמנם פוסק שמותרת ולכאורה ההיתר וודאי אלא שאינו היתר מוחלט בגלל שהבעל יכול לערער.

לכאורה צ"ע בטעם הרשב"א, שהרי כעת איננו חוששים אלא רק אם יבוא הבעל יתחדש מצב חדש של ספק ולמה שזה יפריע כעת? והרי גם בע"א שמעיד שמת בעלה יכול להתעורר מצב חדש שיבואו שני עדים ויכחישו אותו ובכ"ז גובה כתובתה!

והנה בדין 'מדרש כתובה' למד האבנ"מ בסימן ק ס"ק א שהאשה מקבלת כתובתה כאשר קיבלה היתר נישואין מב"ד אף שכלפי שמיא גליא שהבעל חי, לכן כשע"א מעיד שמת בעלה אף שאיננו מקבלים דבריו לעניין ממון הבעל ואין מורידים נחלה, מ"מ כיוון שהתיר להנשא, יש בוודאי חיוב כתובה, אולם ההבנה היותר פשוטה היא שחיוב הכתובה יסודו במיתה של הבעל ולא בהיתר בפועל, אלא שכיוון שנאמן ע"א שמת בעלה לעניין היתרה ודין הכתובה אינו דין נוסף שתלוי במיתתו אלא נובע בהכרח מהיתרה לשוק (שלא כדין נחלה) לא עושים 'פלגין' בדבר שבא בתולדה, ממילא הרשב"א בדברו על ע"א אומר "שהרי היא נישאת כאילו ידענו בבירור שמת הבעל", היינו המציאות התבררה, משא"כ בגט לא מקוים.

ז. גביית כתובה מהלקוחות לשיטת הרא"ש

הבנה א - דיוק בדברי הרא"ש שאינה גובה

הר"ן שם בד"ה "אלא" הביא את הירושלמי שלומד שבכלל "אם יש עליו עוררין" יש את ערעור הלקוחות וכתב הר"ן: "ומיהו דווקא בשנשאת בגט זה שאינו מקוים ולא אמר בפ"נ ובפ"נ, אבל אם נשאת בגט כשר שהעיד שליח שבפניו נכתב ובפניו נחתם נפרעת כתובתה מן הלקוחות, דכיון דהימנוה כבי תרי להתירה לינשא אף היא נפרעת מכתובתה, דמספר כתובה נלמוד שכך כתב לה לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב לכי...".

היינו, הר"ן התקשה בדברי הירושלמי, איך מהני ערעור דלקוחות אם יש דין 'מדרש כתובה' ותירץ שבא"י ללא אמירת בפ"נ אין דין 'מדרש כתובה', שכל עוד לא התקיים הגט אינה גובה מן הלקוחות. והנה ראינו שהרא"ש סבר שבא"י גובה מנכסי הבעל מדין 'מדרש כתובה' וא"כ איך יבאר את הירושלמי שמועיל ערעור לקוחות?

והנה כשהרא"ש אמר שגובה כתובתה ללא קיום, לשון הרא"ש הייתה: "... אבל לענין פרעון כתובה נחתינן לה לנכסיה דכיון דשריא להנשא גביא נמי כתובתה מבני חורין, מבואר בדבריו שגובה דווקא מנכסיו ואפילו שלא בפניו, אך אינה יכולה לגבות מנכסי לקוחות, ממשועבדים.

אם כך, הרי שהרא"ש הוזקק לומר כך כדי לתרץ את שאלת הר"ן על הירושלמי שהרי לא יכול, כאמור, לתרץ כר"ן, שהרי הרא"ש חולק וסובר שיש דין 'מדרש כתובה' בא"י אף ללא אמירת בפ"נ, לכן היה צריך לתרץ אחרת ולומר ש'מדרש כתובה' מועיל רק לעניין גבייה מב"ח ולא מלקוחות, לכן לדעת הרא"ש בגלל 'מדרש כתובה' יכולה לגבות מב"ח ולא ממשעובדים וכ"ה בטוש"ע.

הטעם שאינה גובה - טעם הקרבן נתנאל

א"כ, מבואר ברא"ש שאינה יכולה לגבות כתובה מהלקוחות גם בא"י, ולכאורה קשה שהרי הרא"ש פתח ואמר שאינה חשודה לזיף, וא"כ למה נחשוש לגבות מלקוחות (שאלתנו כעת היא אם הרא"ש מונע לגבות מלקוחות מצד 'חיישינן' ולא מצד 'טענינן')?

צ"ל שהסברא שאינה חשודה לקלקל טובה רק לגבי היתר נישואין, דאנו אומרים שלא הייתה מזייפת כדי להתיר א"ע להינשא, אולם כדי לגבות ממון שלא כדין כן הייתה מזייפת כמו בכל שטרי ממון שאנו חוששים לזיוף, ואף אם כבר נישאת עפ"י הגט דכעת אנו יודעים שלא היה מזויף, לא תוכל לגבות מהלקוחות כי על השטר יש חששות ולא מהני האומדנא כדי לברר שאינו מזויף, דהאומדנא רק עוזרת שמלכתחילה לא יחולו חששות על השטר ולא אחר שכבר חלו.

וא"ת, א"כ מה החילוק בין גביה מנכסיו שלא בפניו שכן גובה, לבין גביה מלקוחות? (שאלה זו יש לשאול אף אם נלמד ברא"ש שדן מצד 'טענינן').

הק"נ באות נ כתב: "דמספר כתובתה נלמוד לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי - והוי כאילו קבל עליו מתחילה אם יתירו לה הבי"ד להנשא לאחר תטלי מנכסי מה שכתוב ליכי וכאילו מתחילה ביטל זכותו שלא יהיה נאמן לטעון מזויף לגבות מנכסיו נכסי בני חורין ומש"ה מגבינן אפילו שלא בפניו, משא"כ לענין טריפת לקוחות אפילו הוא בפנינו והודה שאינו מזויף אינו נאמן לטרוף מלקוחות כל זמן שאינו מקוים טענינן מזויף אף שהלוה מודה אין בהודאתו כלום דחיישינן שמא עשו קנוניא..." א"כ לומד הק"נ שעניינו של 'מדרש כתובה' הוא, שהבעל נותן נאמנות גם לעניין הממון וזה כמו לוה שנותן למלוה נאמנות שאינו פרוע והמלווה יכול לגבות רק ממנו ולא מלקוחות.

שאלות על דברי הקרבן נתנאל

לפי דברי הקרבן נתנאל ייצא שבמקרה שע"א אומר "מת בעלה", והגמרא ביבמות הרי אומרת שגובה כתובתה מטעם 'מדרש כתובה', לא תוכל לגבות מלקוחות ואולם הטור לא מחלק בזה (ודוחק לחלק בין ע"א באשה לכאן, לעניין 'מדרש כתובה').

עוד יל"ע, שרואים מהמשנה שבחו"ל שנאמן לומר בפ"נ לא מהני הערעור שבמשנה וא"כ לפי הירושלמי אף לא מהני ערעור דלקוחות, ואילו לפי הק"נ שאין דין 'מדרש כתובה' ביחס ללקוחות תמוה כיצד יכול לגבות מלקוחות?

ונצטרך מכאן לומר, שעדות של בפ"נ מועילה לרא"ש לגבות כתובה אף ללא 'מדרש כתובה' ודלא כרמב"ן והר"ן שכתבו שזה מטעם 'מדרש כתובה', ויל"ע מהסוגיה בדף ח שהעבד נאמן רק על גט שחרור ולא על המתנה מטעם 'פלגינן' ולמה כאן לא נאמר 'פלגינן' והשליח לא יהיה נאמן על הממון? וי"ל שכאן מעיד רק על היתר גירושין אלא ממילא יכולה לגבות כתובה, ולא עושים 'פלגינן' נאמנות' בדבר שבא בתולדה מהדבר הראשון ואינו כשם שמעיד על שני דברים שונים.

טעם אחר מהקרבן נתנאל

לולא דברי הק"נ היה ניתן לומר ברא"ש, אם הרא"ש דן מצד 'טענינן', שבאמת מצד 'מדרש כתובה' ניתן לגבות גם מלקוחות, אך כיוון שיש 'טענינן' אין דין 'מדרש כתובה', כמו שאם היה 'טענינן' על ההיתר לינשא לא היה חל 'מדרש כתובה', ה"ה כשיש ללקוחות טענה א"א לגבות מהם, דהגט לא יכול לברר כאשר יש טענה מולו.

אולם לפי"ז ייצא שמה שיכולה לגבות כתובה מנכסיו שלא בפניו זה כי אין 'טענינן' שלא בפניו ורק מלקוחות ויורשים יש 'טענינן' וכשיטת חלק מהראשונים ודלא כשיטת תוספות וזה דוחק גדול וביחוד שאף בתוספות הרא"ש אצלנו רואים לא כך.

